

TONYALI AHMED EFENDİ VE RİSÂLE-İ AHVÂL-İ ÂHİR ZAMÂN MESNEVİSİ*

Lokman TAŞKESENLİOĞLU**

ÖZ

19. yüzyıl, yaşanan büyük siyasi ve sosyal buhranlara rağmen pek çok şairin yetiştiği ve çok fazla sayıda eserin kaleme alındığı bir dönemdir. Tonyalı Ahmed Efendi de son dönem divan şiiri geleneği çerçevesinde mesnevi tarzında eser vermiş az bilinen şahsiyetlerden biridir. Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân ise onun kaynaklarda belirtilen tek eseridir. İstanbul'da birkaç kez basılmasından, yazıldığı dönemde oldukça rağbet gördüğü anlaşılan eser ve müellifi hakkında maalesef kaynaklarda yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Fakat eserin, ahir zamanda toplumda ortaya çıkan aksaklıklara dikkati çekmek, ahlaki ve dinî konularda topluma öğütler vermek için yazıldığı, bu nedenle de sade bir dille kaleme alınmış olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada klasik Türk şiirinin son döneminde mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış bir nasihatnâme olan Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân, Latin harflerine aktarılmış; muhteva, şekil, ahenk, dil ve üslup özellikleri bakımından incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Klasik Edebiyat, 19. yüzyıl, Tonyalı Ahmed Efendi, Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân, mesnevi.

TONYALI AHMED EFENDİ AND HIS RİSÂLE-İ AHVÂL-İ ÂHİR ZAMÂN MESNEVİ

ABSTRACT

19th century is a period in which many poets were raised and many works were written despite great political and social crises. Ahmed is one of the less known authors who wrote works in the form of masnawî within the tradition of the late Divan Poetry. *Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân* is his only surviving and cited text in the sources. Unfortunately, there is little information about the work and the author in the sources. Yet, it is understood that the work was quite popular at the time since it was printed several times and had multiple publications in Istanbul. This study explores this work, which was intended to draw attention to social problems that occur lately, known as *Âkhir Zaman* (End of Time). The work, a preachment in verse written in the form of masnawî in the late classical Turkish poetry and available in Latin letters, gives advice to people and teaches moral and religious lessons through a remarkably sincere and simple language. This study examines *Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân* in terms of content,

* *Gönderim tarihi:* 14.01.2019. *Kabul tarihi:* 05.04.2019

** *Dr. Öğr. Üyesi,* Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, GİRESUN.
lokmantaskesenlioglu@gmail.com *ORCID:* 0000-0002-1652-2538

form, harmony, language, style and figure of speeches.

Keywords: Classical Literature, 19th century, Tonyalı Ahmed Efendi, Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân, mesnevi.

Giriş

19. yüzyıl divan şiiri, önceki dönemlerdeki kadar büyük şairlerin yetiştiği, dil ve edebî değer bakımından önemli eserlerin kaleme alındığı bir dönem olamamış; Batı edebiyatının etkisi, devletin içinde bulunduğu karmaşa, şiir ve edebiyata sempati ile bakıp onları himaye edecek devlet adamlarının azalması gibi nedenlerle ihtişamını tamamen kaybetmiştir.¹ Bununla birlikte tasavvufun bu dönem şairlerini besleyen önemli bir kaynak olarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Özellikle çeşitli tarikatlara mensup şairlerin sayısında büyük bir artış olmuş ve tarikat ehli olmayan şairler de tasavvuf terminolojisinden yararlanmaya devam etmiştir.²

Ayrıca bu yüzyılda yazılan mesnevilerin de büyük kısmını dinî-ahlaki-tasavvufî mesneviler oluşturmaktadır.³ Mustafa Fevzi b. Nu'man Efendi'nin başta Hilye-i Sâdât olma üzere kaleme aldığı eserlerinin tamamı dinî ve tasavvufî içeriklidir. Şairin, Ahmed Ziyaeddin Gümüşanevî ve Hasan Hilmi Efendi gibi dönemin ünlü âlimlerinin hayatlarını ele aldığı mesnevilerinin yanında tasavvufî ilgili kavramlar üzerinde durduğu Miratü's-Şühûd ve Mizânü'l-İrfan gibi ise eserleri de vardır. İzhâr-ı Hakikat ve Şümûsü's-Safâ mesnevilerinde ise dönemin bazı aydınlarının dine karşı yanlış tutumlarını eleştirmiştir.⁴

Dinî-tasavvufî edebiyatın önemli nazım türlerinden olan mevlitlere de bu yüzyılda da rağbet edilmiş; Bursalı Âkif, Mehmet Fevzi, Hasan Nadir, Manastırlı Mehmet Rif'at, Fatma Kâmile, Tayyipzâde Hâfız Mehmed Zühdi gibi pek çok şair bu türde eserler kaleme almıştır.⁵ Ayrıca Zahrî, Üsküdarlı Sâfi, Salacıoğlu Mustafa, Ahmed Sûzî, Fodlacızâde Ahmed Râsim, Hâfız Abdülhalim Efendi gibi şairler de nasihatnameler kaleme almışlar⁶, toplumu dinî-ahlaki yönden bilgilendirmeye gayret sarf etmişlerdir.

Son dönem divan şiirinde; dinî ve ahlaki konuları ele alan, toplumun 18. yüzyıldan itibaren farklı sebeplerle dinî unsurlardan yavaş yavaş uzaklaşması⁷ neticesinde ortaya çıkan problemlere işaret ederek bu konuda çözüm önerileri sunan şahsiyetlerden biri de Tonyalı Ahmed Efendi'dir.

¹ Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi*, İstanbul 2014, s. 508.

² Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 2007, s. 562.

³ Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 508.

⁴ Ferdi Kiremitçi, *Hilye-i Sâdât*, İstanbul 2017, s. 30-32.

⁵ M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, Ankara 2011, s.58-61

⁶ Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 515-517.

⁷ M. Kayahan Özgül, Nazım (Geç Dönem), *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, 6, Ankara 2004, s.263-265.

Tonyalı Ahmed Efendi

Hakkında tezkirelerde veya edebiyat tarihi kaynaklarında herhangi bir bilgiye rastlanmayan Tonyalı Ahmed Efendi ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. 1851'de Trabzon'un Tonya ilçesine bağlı Karaağaçlı Köyü'nde doğduğu, Mahmut Efendi olarak bilinen zatın oğlu olduğu⁸ fazla bir eğitim almamasına rağmen kendi kendini yetiştirdiği⁹ bilinen şairin; mesleği, İstanbul'a gidişi gibi hususlar hakkında yeterli malumat yoktur. 1918'de ölen¹⁰ şairin vefat yeri ve kabri de bilinmemektedir. Müellif, bazı kütüphane kayıtlarında Kastamonulu başka bir Ahmed Efendi ile karıştırılmış; eseri sehven, 19. yüzyılda yaşamış ve Hicrî mahlasını kullanan Tosalı Ahmed Efendi¹¹ adına kayda geçirilmiştir.

Eseri içinde de hayatına dair herhangi bir bilgi vermeyen Tonyalı Ahmed Efendi'nin; mesnevisinden hareketle çok iyi bir eğitim almamasına rağmen din ve tasavvuf konusunda kendisini yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Bir beytinde ise:

Akrabâmdan gördigimi görmedim hiç kimseden
Bahîl oldu çünkü geçmez oldu nesneden¹² (15)

diyerek yaşadığı bazı ailevî problemler ile ilgili ipuçları vermiştir.

Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân Mesnevisi

Ahmed Efendi'nin bilinen tek eseri Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân adlı mensevidir. Eser İstanbul'da taşbaskı olarak 1907'de (h.1325) Mahmud Bey matbaasında, 1912'de (h.1330) Emniyet matbaasında, 1921 ve 1923'de (h.1339, 1341) Yusuf Ziya Efendi matbaasında basılmıştır. Ayrıca eserin tüm baskılarının hareketli hazırlanmış olması da toplumun daha geniş kesimlerine ulaşmasını sağlaması bakımından kolaylık sağlamıştır. Kısa zaman aralığında birkaç baskının yapılması, eserin döneminde büyük ilgi gördüğü kanısını uyandırmaktadır.

Eserin içinde şairin kimliği ile ilgili bazı ifadeler mevcuttur:

Söyle Ahmed bildigini dinlesin bâ y u gedâ
Gice gündüz Hak yolunda cânını eyle fedâ (10)
Ey azizler bir sözüm var dinlen imdi Ahmed'e
Cân u dilden dinleyenler nâ'il olsun devlete (34)

gibi ifadelerle adını zikreden müellif, eserini yazma sebebi olarak da okuyan kişinin ahir zamanda düştüğü hataları gözden geçirerek korku ile kendine gelmesine yardımcı olmak şeklinde ifade etmiştir:

Bunu yazdım nazmı kim hasretile okına
Eşkîyânın cânlarına belki korku tokına (80)

⁸ Hasan Kalyoncu, *Tonya*, Ankara 2010, s. 146.

⁹ Vicdan Özdingiş, "Ahmed Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2013.

¹⁰ Kalyoncu, *a.g.e.*, s. 146.

¹¹ Hüseyin Sıtkı Köker, *Şair Ahmet Hicrî*. Ankara 1950.

¹² Mısırda vezin aksamaktadır.

Ayrıca şair, eserin son kısmında her vakit namazından sonra okunması için Hz. Muhammed'in bir duasını da öğretmiş, hatta bunu vasiyeti olarak belirtmiştir:

Hem vasiyyet iderim ki kim düşerse korkuya
Her namâzda her vakitte bu du'âyı okuya (81)

*Allahümme 'c' alnî mine't-tevvâbîn ve 'c' alnî mine'l-mütetahhirîn ve 'c' alnî min ibâdiki's-sâlihîn ve 'c' alnî mine'l-lezine lâhavfün aleyhim velâhüm yahzenûn.*¹³

Eserde ilk 13 sayfada bulunan Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân mesnevisi 81 beyitten müteşekkildir. Metnin devamında ise muhtemelen aynı şaire ait kaside nazım şekliyle yazılan bir başka şiir mevcuttur. Konu itibarıyla benzer nitelikler gösteren diğer eser, kafiye düzeninin farklı olması ve mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün kalıbıyla yazılması bakımından mesneviden ayrılmaktadır. İkinci metin:

Gel ey câhil olan insân baba evlâd ma'an yeksân
Gice gündüz devâm üzre okıyalım âyât-ı Kur'ân'ı¹⁴
Ne dirsın başı kim olmaz fedâ yolında ma'sûkın
Ne dirsın cânı kim bulmaz ma'sûkile cânânı¹⁵
Şu ilmin lezzeti baldır vusûli cennete dâldır¹⁶
Gözünden uykuyu kaldır n'idersin şerbeti nâli
Gice gündüz oku ilmi tahammül eylegil hilmi
Kimin ümmetisin ey cân aceb bilür misin anı¹⁷

beyitleri ile başlayıp,

Temâm itdin bi-hamdi'llah beyân itdin bi-hamdi'llah
Okuyup dinleyen billâh arar her derde dermânı
Ne gökcekdir şu İslâmbol içinde oturur sultân
Gerek sağdan gerek soldan unutmaz hîç biri anı
Bize insân virildi ad bekâyı al fenâyı sat
Du'âlarla idelim yâd Mehmed Reşâd Sultânı¹⁸

şeklinde sonlanmaktadır.

Muhteva Özellikleri

Hem nasihatnâme hem de hicviye türünün özelliklerini barındıran eserde şairin farklı konulara temas ettiği görülmektedir. Ahir zaman insanının düştüğü hatalara işaret edilmiş; bununla birlikte dünya malına tamah etmeme, ana-baba hakkına riayet, namazın önemi, ölümün yakınlığı gibi dinî ve ahlaki konularda nasihatler verilmiştir. Ayrıca kıyametin yakınlığı, haşır olanların durumu gibi

¹³ Tonyalı Ahmed, *Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân*, İstanbul 1325, s. 13.

¹⁴ Beyitte vezin aksamaktadır.

¹⁵ Mısrada vezin aksamaktadır.

¹⁶ Mısrada vezin aksamaktadır.

¹⁷ Tonyalı Ahmed, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁸ Tonyalı Ahmed, *a.g.e.*, s. 27. Mısrada vezin aksamaktadır

konularda bilgiler verildiği görülmektedir. Bu hususlar eser içinde başlıklar halinde değil, metnin içine dağıtılmış olarak bulunmaktadır.

Ahmed Efendi mesnevisinin önemli bir kısmını nasihatlerine ayırmıştır. Eserin genel itibarıyla yazılış amacının da dinî ve ahlaki bazı hususları topluma hatırlatmak, toplumda görülen bazı bozukluklara karşı uyarılarda bulunmak olduğu söylenebilir. Bu nasihatleri özellikle ayet, hadis gibi dinî kaynaklardan yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır.

Hız. Muhammed'in "Sizden biriniz, kendisi için istediği şeyi, kardeşi için de istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş sayılmaz."¹⁹ hadisine işaret edilen beyitlerde insanın hem nefse uyup dünya nimetine tamah etmemesi hem de kendisi için istemediği bir şeyi başkası için de istememesi gerektiğinden bahsedilmiştir:

Ey birâder dinle imdi ne güzeldir bu zamân
Kıl tedârik nefsin için gice gündüz her zamân (3)
Olma nâkes az eylese çok dünyâ için nesneye²⁰
İstemediğin zararı isteme hiç kimseye (12)

Çünkü şaire göre tüm insanlar kardeştir. Aynı topraktan yaratılan ve bir anadan bu dünyaya gelen insanlar her bakımdan birbiri ile akrabadır. Fakat ahir zamanda insanların birbirinin akrebi olduğu da vurgulanmıştır:

Ta ezelden takdîr etdi kâ'inâtı Yaradan
Cümle insân a'lâ ednâ oldılar bir anadan (13)
Hem ezelden bir turâbdan akrabâyız biz bize
Şimdi insân âsî oldu akreb olduk biz bize (14)
Bir 'acâ'ib oldu insân kimse insâf eylemez
Her biri nefesine oldu şerlerinden el-amân (4)

Ana-baba hakkı da Ahmed Efendi'nin eserinde yer bulan bir diğer konudur. Şair annesine babasına asi olanın hiçbir zaman kurtuluşa eremeyeceğini söylemiş, anne baba olmasaydı kişinin bu dünyaya dahi gelemeyeceğini hatırlatmıştır:

Hem anaya âsî olan bulmaz aslâ hiç necât
Ata ana olmayaydı sen olur mıydın icât (24)

Selam konusunda da yine "Selam kelamdan öncedir."²¹ gibi hadislerden yola çıkan Ahmed Efendi; zengin, fakir, yabancı ya da akraba kim olursa olsun kişinin selam vermesinin gerekliliğinden bahsetmiştir:

Sen tururken gelse insân kürk giyer yâhûd aba
Her birine dimelisün merhaba yâ merhabâ (29)
Ehl-i İslâma selâm vir seçme insân ey baba
A'lâ ednâ hem mesâkîn ecnebî yâ akrabâ (30)

¹⁹ İmam Muhammed bin Süleyman Rûdânî, *Büyük Hadis Külliyyatı*, İstanbul 2014, 1, s. 32.

²⁰ Mısrada vezin aksamaktadır.

²¹ İmam Muhammed bin Süleyman Rûdânî, *a.g.e.*, 3, s. 112.

İbadetlerin hakkıyla yerine getirilmesi gerekliliğinden pek çok yerde bahsedilen şair, özellikle namaz konusunda devamlı olunmasını ve namazın bütün ev halkıyla birlikte kılınmasını tavsiye etmiştir:

Hem evinde kim var ise kız gelin evlâd baba
Kıl namâzı cemâatle virme evin harâba (31)
Kangı evde bî-namâz var virdi evin harâba
Kâfir öyle etdiginden virdi dînin harâba (32)

İlginç konularda da nasihatlerde bulunan şair, ahir zamanda insanların yüksek ve büyük evler yaptıklarını, bunun caiz olmadığını, dünya malına böylesine bağlanılmaması gerektiğini anlatmıştır:

Der kıyâmet yakın oldu cümle âlimler bize
Fakîr insân ta'mîr ider bağçeler bağlar düze (25)
Hem yaparlar yüksek evler odalar pencereler
Hem içerde donadırlar siniler tencereler (26)
Aç gözünü tut kulagın dinle imdi ey baba
Bir sözüm var sana şimdi dinler isen merhabâ (27)
Câiz olan bu cihânda altı arşun ev yapa
Hem dahi igtâm kılından işleyip giye aba (28)

Eserde pek çok beyitte ahir zamanda insanların düştüğü hatalardan da bahsedilmektedir. Şair cimriliğin ve para tutkusunun insanları ahir zamanda ele geçirdiğini, bu nedenle en büyük kötülüklerin en yakınlardan dahi geldiğini söylemektedir:

Akrabâmdan gördigimi görmedim hiç kimseden
Bahîl oldu çünkü geçmez oldu nesneden²² (15)
Merhamet yok agniyâda gitdi ülfet aradan
Nâkis oldu nice insân geçmez oldu paradan (18)

İnsanların edep, hayâ ve merhametlerini kaybettiklerinden de şikâyet eden şair, buna rağmen herkesin kendisini iyi Müslüman olarak göstermeye çalışmasından da yakınmaktadır:

Gitdi insândan mahabbet merhamet edeb hayâ
Her biri dir müslimânım dilde söylerler güyâ (16)

Ahir zamanda haram ve helalin birbirine karıştığından da yakınan Ahmed Efendi, takva sahibi olmanın bu zamanda bir kıymeti kalmadığını da ifade etmiştir:

Hem helâlile harâmı seçmez oldu eşkiyâ
Hâin oldu nice insân nerde kaldı etkîyâ (17)

²² Mısrada vezin aksamaktadır.

Ayet ve hadislerde sıkça belirtilen bir husus olan kibir, şaire göre ahir zamanda artmış; kendini büyük göstermeye meraklı insanlar boş ve saçma sözlerle halka büyüklük taslamaya başlamıştır. Fakat bunun sonunda başlarına muhakkak büyük bela geleceği, çünkü kibrin şeytanın en sevdiği günah olduğu hatırlatılmış; bir müminin ise tevazu içinde yaşaması gerektiği noktasında nasihatlerde bulunulmuştur:

Kibr ider bazı ekâbir halka ister biline
Mâlâya'ni küfri söyler ne gelürse diline (19)
Bilmediler bu cihânda kibr idenler evvelâ
Her birinin başlarına geldi Hakdan bir belâ (20)
İblis idi kibri sünnet eyleyendir evvelâ
Secde eyle didi Mevlâ etmedi ol didi lâ (21)
Zâlim oldu âsî oldu kendi nefesine hemân
Recm olundu tard olundu hâli oldu çok yaman (22)
Ey birâder kıl tevâzu Hakka ol sen pek yakın
Ucba kibre yakın olma ikisinden pek sakın (23)

Şairin işaret ettiği en büyük problemlerden biri de rüşvettir. Bu zamandan önce böyle bir sıkıntının olmadığını söyleyen Ahmed Efendi; ahir zamanda insanların Allah'tan gelen nimetlere kanaat etmediklerini, bunun için de rüşvet yoluna saptıklarını, fakat rüşvet verenin de alanın da sonunun ateş olduğunu açıkça söylemiştir:

Bir 'acâ'ib oldu âlem düşdi insân mihnete
Hiç kanâat eylemezler Hakdan olan nimete (35)
Mâil oldu agniyâlar zevk ü sâfa vü işrete²³
Nâil oldu zâlimler az ile çok rüşvete (36)
Ey birâder bilmedin mi râşî ile mürteşî
İkisi de hâzır ider cânlarına âteşi (38)
Bundan evvel var mıydı İslâm içre bu âdet²⁴
Rüşvet ile mi iderdi komşusına bir meded (39)

Ahir zamanda insanların nafîle ibadetleri terk ettiğini söyleyen şair, insanların nafîle bir yana farzla vacibi bile yerine getirmediklerinden şikâyet etmiştir:

Farzla vâcibi edâ etmiyor nâs her biri
Sünnetile müstehabı edâyı binden biri (41)
Cenneti va'di unuttı oldu insân gâfilûn
Farzı edâ etmiyorlar nerde kaldı nâfilûn (42)

Fakat aslında zamanda hiçbir suç yoktur. Çünkü bu kötülüklerin hepsinin sebebi zaman değil, bu zamanda yaşayan insandır:

²³ Mısrada vezin aksamaktadır.

²⁴ Mısrada vezin aksamaktadır.

Güzel iken iş bu insân güzel idi her zamân
Şimdi insân fitne oldu n'eylesün âhir zamân (2)

Ahmed Efendi'nin mesnevîde temas ettiği bir diğer önemli konu da ölümdür. Okuyanlara ölümü ve onun ne kadar yakın olduğunu hatırlatan şair, bunun için daima tedarikli olunması gerektiğini söylemektedir. Çünkü kıyamet yakındır. Her an güçlü bir rûzgâr esip, dağları yerlerinden oynatabilir, yer ve göğü birbirine karıştırabilir:

Bir ölüm var bizim için bilmeyiz ki ne zamân
Elde fırsat dilde ruhsat kıl tedârik her zamân (5)
Hem kıyâmet var muhakkak hem bilinmez ne zamân
Korku vardır gice gündüz her nefesde her zamân (6)
Aglayalım yalvaralım Rabbimize her zamân
Yardım ide cümlemize her makâmda her zamân (7)
Nice insân yeryüzünde geldi gezdi bir zamân
Gâfil iken mevt irişdi bulmadılar hiç amân (8)
Bir 'acâ'ib oldu âlem ucdan uca ser-te-ser
Âkibet gizli tururken bir kavî rûzgâr eser (43)
Kaldırır dağları yerden havâ üzre yürüdü
Yerler ile gökleri hem tagıdır hem arıdır (44)

Eserinde kıyamet konusuna uzunca değinen şair, kıyametin kopması ve sonrası ile ilgili detaylı bilgiler vermiştir. Kıyametle birlikte mahşer, mizan, sırat gibi kavramlar çerçevesinde açıklamalar yapılmış, bu zamanda insanın çok zor durumda olacağı üzerinde durulmuştur. Şair, Allah'tan bu zor zamanda yardımını esirgememesi için de duasını eksik etmemiştir:

Yerde gökde mahlûkâtdan kalamaz bir ehad
Yâ İlâhî ol zamânda cümlemize kıl meded (45)
Kıldan ince hem kılıçdan bir sırât keskin olur
Hem cehennem ol sırâtın altına teskîn olur (51)
Evvelâ suâl îmândan hem ikinci de namâz
Aklı olan bu cihânda bir vakit kazâ komaz (53)
Hem orucdan hem zekâtdan dahi hacdan ol biri
Abd Hakdan korku Hakdan mıydı bunlar her biri (54)
Zulm olunmaz bir nefse zerre denlü ol zamân
Hayr ile şer tartılır hep bir terâzü dir hemân (57)
Saf olur cümle insân bu makâmda dikilür²⁵
Başı kabak yalın ayak hep boyunlar bikilür (59)
Her birinin ellerinde defteri var yazılı
Defterinde her birinin ameli var yazılı (69)

²⁵ Mısırda vezin aksamaktadır.

Mahşer gününde insanların nasıl haşr olacakları ile ilgili detaylı bilgiler de veren şair, peygamberlerin, velilerin, şehitlerin, gazilerin ve âlimlerin birlikte haşr edileceği müjdesini hatırlatmış; zalimlerin ve eşkıyaların da yalnız ve günahlarıyla baş başa kalacağını ifade etmiştir:

Ol gün insân meşgûl olur kendi hâliyle hemân
Kimse görmez kimseyi kim el-amân el-amân²⁶ (63)
Enbiyâlar evliyâlar hem şehîdler seçilür
Gâziler hem etkiyâlar hem²⁷ asfiyâlar seçilür (64)
Hep otururlar menâbir üzre cümle keyfile
Hem şehîdler saltanatlu hem silâhlu seyfile (65)
İlmile âmil olanlar anlar ile haşr olur
Eşkıyâlar fi'li üzre hep suâlde şer olur (66)
Çünkü dünyâda gezerdi eşkıyâlar yalnız
Kabre varsa haşre varsa nâra varsa yalnız (67)
Çünkü bildin yevm-i mahşer emr-i Hakdır olacak
Her bir insân etdigini ol makâmda bulacak (68)

Mahşer günü olacakları anlatırken bir hadise direkt temas eden şair, Hz. Muhammed'in bu konuda Hz. Ayşe'nin bir sorusuna verdiği cevabı eserinde işlemiştir:

Bir 'acâ'ib hâl olur kim cümle insân cem' olur
Erler ile dahi avret hep berâber cem' olur (60)
Bu sözi kim Fahr-i Âlem söylemiş bir gün hemân
İşidüp Âişe didi ayb olmaz mı hemân²⁸ (61)
Âişenin bu sözine virdi peygamber cevâb
Didi Âişe ol gün ne sevâb var ne günâh²⁹ (62)

Hz. Muhammed'e dua edip ondan şefaât dilemeyi ve Allah'a münacatta bulunmayı da ihmal etmeyen şair, alışılmış mesnevilerden farklı olarak bu kısımları eserinin son bölümünde ifade etmiştir:

Ol zamânda hiç bulunmaz bir cesâretlü ahad
Söyleye yalan dolanı bula kendüye meded (73)
Yâ İlâhî yâ Gafûr yâ Rahîm yâ Ahad³⁰
Ol zamânda mahlûkâtın her birine kıl meded (74)
*Küllî şey'in*³¹ sen kadîrsin kudretine yok aded

²⁶ Mısrada vezin aksamaktadır.

²⁷ Metinde olmakla birlikte vezin gereği kelime çıkarılmalıdır.

²⁸ Mısrada vezin aksamaktadır.

²⁹ Mısrada vezin aksamaktadır.

³⁰ Mısrada vezin aksamaktadır.

³¹ Kur'ân-ı Kerim'de geçen Allah'tan başka her şeyin yok olacağı ayetine iktibas yapılmıştır (Kasas, 28/88). Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 97.

Cümle âlem sana muhtâc cümlemize kıl meded (75)
 Yâ İlâhî kâinâtı sen yaratdın bî-aded
 Cümlemizin hâlikisin hiç unutmazsın ahad (76)
 Hamd ü şükr ü hem senâlar hep sanadır bî-aded
 Hep ibâdetler sanadır min-ezelî tâ ebed (77)
 Yâ Muhammed kıl şefâat ümmetin ister meded
 Geldi kimler bu cihâna ins ü cinler bî-aded (78)
 Çok salât ile selâmlar sana olsun bî-aded
 Sana îmân etmeyenler nârda kaldılar ebed (79)

Şekil ve Ahenk Özellikleri

Mesnevi nazım şekli ile yazılan eser 81 beyitten oluşmaktadır. Aruzun fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün kalıbı ile kaleme alınan metinde, gerek vezin gerekse ahenk hususiyetleri bakımından aksaklıkların olduğu ifade edilebilir.

Metin içerisinde bazı beyit ve mısralarda vezinle ilgili kusurlar görülmektedir. Fakat tasavvufî edebiyat geleneği çerçevesinde şekli unsurlar ikinci planda tutulduğundan, üst düzey bir edebî metin oluşturma gayesi gütmeyeceği ve topluma belli konularda topluma bilgi ve mesaj vermek istediği için şairin şekille ilgili çok hassas davranmadığı söylenebilir:

Akrabâmdan gördigimi görmedim hiç kimseden
Bahîl oldu çünkü geçmez oldu nesneden (15)
Yerde gökde mahlûkâtdan kalmaz bir ehad
 Yâ İlâhî ol zamânda cümlemize kıl meded (45)
Saf olur cümle insân bu makâmda dikilür
 Başı kabak yalın ayak hep boyunlar bikilür (59)

Benzer bir durum kafiye ve redifler için de geçerlidir. Şair, bu hususta belirli bir tarz sürdürmemiş, mücerred ve mürdef kafiye başarıları örneklerini verdiği beyitler de olmakla beraber, hiç kafiye kullanmadığı beyitler de kaleme almıştır:

Söyle Ahmed bildigini dinlesin bâ y u *gedâ*
 Gice gündüz Hak yolunda cânını eyle *fedâ* (10)
 Tebdîl olur cümle âlem bir ulu *mevdân* olur
 Kâfir ile müşrikîne gam ile *zindân* olur (47)
 Bir 'acâ'ib oldu insân kimse insâf eylemez
 Her biri nefsinde oldu şerlerinden el-amân (4)
 Ey birâder yediden nefsinde eyle suâl
 Hâzır ol kim yarın anda viresin güzel cevâb (55)
 Âişenin bu sözine virdi peygamber cevâb
 Didi Âişe ol gün ne sevâb var ne günâh (62)

Bazı beyitlerde ise kafiye Türkçe kelimelerle kurulduğu görülmektedir:

Ta ezelden takdîr itdi kâ'inâtı *Yaradan*
 Cümle insân a'lâ ednâ oldılar bir *anadan* (13)

Ey birâder kıl tevâzu Hakka ol sen pek *yakın*
Ucba kibre yakın olma ikisinden pek *sakın* (23)

Kafiye konusunda uygun bir yöntem olarak görülmeyen revinin zorlama ise asıl harf kabul edilmesi durumu³² eserde bazı beyitlerde de tespit edilmiştir:

Evvelâ suâl îmândan hem ikinci de *namâz*
Aklı olan bu cihânda bir vakit *kazâ komaz* (53)
Hem kurulur hak terâzü haklar *ihkâk* için
Cümle âlem etdiğinin ecrini *bulmak* için (56)
Kıldan ince hem kılıçdan bir sırât *keskin* olur
Hem cehennem ol sırâtın altına *teskîn* olur (51)

Metnin özellikle ilk kısımlarında ise ahengin, aynı kelimelerin tekrarı ile kurulmaya çalışıldığı görülmektedir:

Ey birâder dinle imdi ne güzeldir bu zamân
Kıl tedârik nefsin için gice gündüz her zamân (3)
Bir ölüm var bizim için bilmeyiz ki ne zamân
Elde fırsat dilde ruhsat kıl tedârik her zamân (5)
Hem kıyâmet var muhakkak hem bilinmez ne zamân
Korku vardır gice gündüz her nefesde her zamân (6)
Aglayalım yalvaralım Rabbimize her zamân
Yardım ide cümlemize her makâmda her zamân (7)

Şairin bazı beyitlerde sadece redif kullanmayı yeterli gördüğü, bazılarında ise bu hususu aynı vezinle türetilmiş kelimeleri kullanarak güçlendirmiştir:

Hem ezelden bir turâbdan akrabâyız *biz bize*
Şimdi insân âsî oldu akreb olduk *biz bize* (14)
Bir ‘acâ’ib oldu insân kimse insâf *eylemez*
Çok âlâmetler göründi kimse idrâk *eylemez* (37)
Enbiyâlar evliyâlar hem şehîdler *seçilür*
Gâziler hem *etkiyâlar* hem³³ *asfiyâlar seçilür* (64)

Dil ve Üslup Özellikleri

Genel olarak yazılış amacına uygun bir tarzda son derece sade bir dille kaleme alındığı ifade edilebilecek eserde şair, okuyucusuna sanki karşısında duruyormuş gibi seslenmiş; sık sık hitap ifadeleri kullanarak bu söyleyişi kuvvetlendirmiştir:

Ey azîzler bildiniz mi bu zamân âhir zamân
Bundan evvel geldi geçdi nice bin dürlü³⁴ zamân (1)

³² M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim – Ölçü – Kafiye*, İstanbul 2013, s. 270.

³³ Metinde olmakla birlikte vezin gereği kelime çıkarılmalıdır.

³⁴ Eserin 1325 baskısında bu kelime mevcut değildir. Mısra diğer baskılar göz önünde bulundurularak tamamlanmıştır.

Ey birâder dinle imdi ne güzeldir bu zamân
 Kıl tedârik nefsin için gice gündüz her zamân (3)
 Aç gözini tut kulagın dinle imdi ey baba
 Bir sözüüm var sana şimdi dinler isen merhabâ (27)
 Ger bu sözüüm tutar isen âdemsın ey baba
 Tutmaz isen bu sözüümü ne adamsın ne baba (33)
 Bir ölüm var bizim için bilmeyiz ki ne zamân
 Elde fırsat dilde ruhsat kıl tedârik her zamân (5)
 Sen tururken gelse insân kürk giyer yâhûd aba
 Her birine dimelisün merhaba yâ merhabâ (29)

Halk söyleyişlerine eserinde yer veren şair, kullandığı ifadeler bazen kendisini de katarak bazen de okuyucusuna sorular yönelterek sohbet havasını sürdürmüştür:

Saf olur cümle insân bu makâmda dikilür
 Başı kabak yalın ayak hep boyunlar bikilür dikilür³⁵ (59)
 Hem ezelden bir turâbdan akrabâyız biz bize
 Şimdi insân âsî oldı akreb olduk biz bize (14)
 Akrobâmdan gördigimi görmedim hiç kimseden
 Bahîl oldı çünkü geçmez oldı nesneden³⁶ (15)
 Bundan evvel var mıydı İslâm içre bu âdet³⁷
 Rüşvet ile mi iderdi komşusına bir meded (39)

Bazı beyitlerde ise şairin ifade etmeye çalıştığı hususları, ilginç benzetme ve anlatımlardan yararlanarak süslediği de görülmektedir:

Hem yaparlar yüksek evler odalar pencereler
 Hem içerde donadırlar siniler tencereler (26)
 İns ü cinler ol sırâtdan sevk olunur karşıya
 Yedi yerde hem suâl var benzemez bu çarşuya (52)

Metin

Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân

- 1 Ey azîzler bildiniz mi bu zamân âhir zamân
 Bundan evvel geldi geçdi nice bin dürlü³⁸ zamân
- 2 Güzel iken iş bu insân güzel idi her zamân
 Şimdi insân fitne oldı n'eylesün âhir zamân
- 3 Ey birâder dinle imdi ne güzeldir bu zamân
 Kıl tedârik nefsin için gice gündüz her zamân

³⁵ Mısrada vezin aksamaktadır.

³⁶ Mısrada vezin aksamaktadır.

³⁷ Mısrada vezin aksamaktadır.

³⁸ Eserin 1325 baskısında bu kelime mevcut değildir. Mısra diğer baskılar göz önünde bulundurularak tamamlanmıştır.

4 Bir 'acâ'ib oldu insân kimse insâf eylemez
 Her biri nefesine oldu şerlerinden el-amân
 5 Bir ölüm var bizim için bilmeyiz ki ne zamân
 Elde fırsat dilde ruhsat kıl tedârik her zamân
 6 Hem kıyâmet var muhakkak hem bilinmez ne zamân
 Korku vardır gice gündüz her nefesde her zamân
 7 Aglayalım yalvaralım Rabbimize her zamân
 Yardım ide cümlemize her makâmda her zamân
 8 Nice insân yeryüzünde geldi gezdi bir zamân
 Gâfil iken mevt irişdi bulmadılar hiç amân
 9 Çün ezelden *küllî şey'in hâlikün*³⁹ didi Hudâ
 Canlı kalmaz bir ahad kim illâ kim kalur Hudâ
 10 Söyle Ahmed bildigini dinlesin bâ y u gedâ
 Gice gündüz Hak yolunda cânını eyle fedâ
 11 Söyle dâ'im Hak kelâmı tekzîbîn kullarına
 Mâlik olsun gâfil insân cennetin yollarına
 12 Olma nâkes az eylese çok dünyâ için nesneye⁴⁰
 İstemedigin zararı isteme hiç kimseye
 13 Ta ezelden takdîr etdi kâ'inâtı Yaradan
 Cümle insân a'lâ ednâ oldılar bir anadan
 14 Hem ezelden bir turâbdan akrabâyız biz bize
 Şimdi insân âsî oldu akreb olduk biz bize
 15 Akrabâmdan gördigimi görmedim hiç kimseden
 Bahîl oldu çünkü geçmez oldu nesneden⁴¹
 16 Gitdi insândan mahabbet merhamet edeb hayâ
 Her biri dir müslimânım dilde söylerler güyâ
 17 Hem helâlile harâmı seçmez oldu eşkıyâ
 Hâin oldu nice insân nerde kaldı etkıyâ
 18 Merhamet yok agniyâda gitdi ülfet aradan
 Nâkis oldu nice insân geçmez oldu paradan
 19 Kibr ider bazı ekâbir halka ister biline
 Mâlâya'ni küfri söyler ne gelürse diline
 20 Bilmediler bu cihânda kibr idenler evvelâ
 Her birinin başlarına geldi Hakdan bir belâ
 21 İblis idi kibri sünnet eyleyendir evvelâ
 Secde eyle didi Mevlâ etmedi ol didi lâ
 22 Zâlim oldu âsî oldu kendi nefesine hemân
 Recm olundu tard olundu hâli oldu çok yaman

³⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Allah'tan başka her şeyin yok olacağı ayetine iktibas yapılmıştır (Kasas, 28/88). Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, İstanbul 1992, s. 97.

⁴⁰ Mısırda vezin aksamaktadır.

⁴¹ Mısırda vezin aksamaktadır.

- 23 Ey birâder kıl tevâzu Hakka ol sen pek yakın
Ucba kibre yakın olma ikisinden pek sakın
- 24 Hem anaya âsî olan bulmaz aslâ hiç necât
Ata ana olmayaydı sen olur mıydın icât
- 25 Der kıyâmet yakın oldu cümle âlimler bize
Fakîr insân ta'mîr ider bağçeler bağlar düze
- 26 Hem yaparlar yüksek evler odalar pencereler
Hem içerde donadırlar siniler tencereler
- 27 Aç gözünü tut kulagın dinle imdi ey baba
Bir sözüm var sana şimdi dinler isen merhabâ
- 28 Câiz olan bu cihânda altı arşun ev yapı
Hem dahi igtâm kılından işleyip giye aba
- 29 Sen tururken gelse insân kürk giyer yâhûd aba
Her birine dimelisün merhaba yâ merhabâ
- 30 Ehl-i İslâma selâm vir seçme insân ey baba
A'lâ ednâ hem mesâkîn ecnebî yâ akrabâ
- 31 Hem evinde kim var ise kız gelin evlâd baba
Kıl namâzı cemâatle virme evin harâba
- 32 Kangı evde bî-namâz var virdi evin harâba
Kâfir öyle etdiginden virdi dînin harâba
- 33 Ger bu sözüm tutar isen sen âdemsin ey baba
Tutmaz isen bu sözümi ne adamsın ne baba
- 34 Ey azîzler bir sözüm var dinlen imdi Ahmed'e
Cân u dilden dinleyenler nâ'il olsun devlete
- 35 Bir 'acâ'ib oldu âlem düşdi insân mihnete
Hiç kanâat eylemezler Hakdan olan nimete
- 36 Mâil oldu agniyâlar zevk ü sâfa vü işrete⁴²
Nâil oldu zâlimler az ile çok rüşvete
- 37 Bir 'acâ'ib oldu insân kimse insâf eylemez
Çok alâmetler göründi kimse idrâk eylemez
- 38 Ey birâder bilmedin mi râşî ile mürteşî
İkisi de hâzır ider cânlarına âteşi
- 39 Bundan evvel var mıydı İslâm içre bu âdet⁴³
Rüşvet ile mi iderdi komşusına bir meded
- 40 Çünkü bildin bu edebden olmayalım gâfilûn
Okuyalım dinleyelim hem olalım âmilûn
- 41 Farzla vâcibi edâ etmiyor nâs her biri
Sünnetile müstehabı edâyı binden biri
- 42 Cenneti va'di unuttı oldu insân gâfilûn
Farzı edâ etmiyorlar nerde kaldı nâfilûn

⁴² Mısradâ vezin aksamaktadır.

⁴³ Mısradâ vezin aksamaktadır.

- 43 Bir ‘acâ’ib oldı âlem ucdan uca ser-te-ser
Âkibet gizli tururken bir kavî rûzgâr eser
- 44 Kaldırır dağları yerden havâ üzre yürüdir
Yerler ile gökleri hem tagıdır hem arıdır
- 45 Yerde gökde mahlûkâtdan kalmaz bir ehad⁴⁴
Yâ İlâhî ol zamânda cümlemize kıl meded
- 46 Bu cesâret bu alâmet cümle izn-i Bârîdür
Bu kıyâmet bu cihânı ma’siyetden arıdur
- 47 Tebdîl olur cümle âlem bir ulu meydân olur
Kâfir ile müşrikîne gam ile zindân olur
- 48 Bir suâl ider Teâlâ *azze ve celle şânuhu*⁴⁵
Mülk kimindir sâhibi kim kime yokdur illâ hû
- 49 Cânlı kalmaz bir ahad kim virse suâle cevâb
Hem suâl ider Teâlâ hem virir kendi cevâb
- 50 Kırk yıl olur iş bu meydân bir hâli virân olur
Sonra cennet hem cehennem nâr ile nîrân olur
- 51 Kıldan ince hem kılıçdan bir sırât keskin olur
Hem cehennem ol sırâtın altına teskîn olur
- 52 İns ü cinler ol sırâtdan sevk olunur karşıya
Yedi yerde hem suâl var benzemez bu çarşuya
- 53 Evvelâ suâl îmândan hem ikinci de namâz
Aklı olan bu cihânda bir vakit kazâ komaz
- 54 Hem orucdan hem zekâtdan dahi hacdan ol biri
Abd Hakdan korku Hakdan mıydı bunlar her biri
- 55 Ey birâder yediden bu nefesine eyle suâl
Hâzır ol kim yarın anda viresin güzel cevâb
- 56 Hem kurulur hak terâzü hakları ihkâk için
Cümle âlem etdiğinin ecrini bulmak için
- 57 Zulm olunmaz bir nefse zerre denlü ol zamân⁴⁶
Hayr ile şer tartılır hep bir terâzü dir hemân
- 58 Evvelîn âhirîn hep ol makâmda cem’ olur⁴⁷
İns ü cinler hem melekler mahlûkat hep cem’ olur
- 59 Saf olur cümle insân bu makâmda dikilür⁴⁸
Başı kabak yalın ayak hep boyunlar bikilür
- 60 Bir ‘acâ’ib hâl olur kim cümle insân cem’ olur
Erler ile dahi avret hep berâber cem’ olur
- 61 Bu sözi kim Fahr-i Âlem söylemiş bir gün hemân
İşidüp Âişe didi ayb olmaz mı hemân⁴⁹

---

44 Mısrada vezin aksamaktadır.

45 Mısrada vezin aksamaktadır.

46 Mısrada vezin aksamaktadır.

47 Mısrada vezin aksamaktadır.

48 Mısrada vezin aksamaktadır.

- 62 Âişenin bu sözine virdi peygamber cevâb
Didi Âişe ol gün ne sevâb var ne günâh⁵⁰
- 63 Ol gün insân meşgûl olur kendi hâliyle hemân
Kimse görmez kimseyi kim el-amân el-amân⁵¹
- 64 Enbiyâlar evliyâlar hem şehîdler seçilür
Gâzîler hem etkîyâlar hem⁵² asfiyâlar seçilür
- 65 Hep otururlar menâbir üzre cümle keyfile
Hem şehîdler saltanatlu hem silâhlu seyfile
- 66 İlmile âmil olanlar anlar ile haşr olur
Eşkiyâlar fi'li üzre hep suâlde şer olur
- 67 Çünkü dünyâda gezerdi eşkiyâlar yalnız
Kabre varsa haşre varsa nâra varsa yalnız
- 68 Çünkü bildin yevm-i mahşer emr-i Hakdır olacak
Her bir insân etdiğini ol makâmda bulacak
- 69 Her birinin ellerinde defteri var yazılı
Defterinde her birinin ameli var yazılı
- 70 Hep bakarlar ne virecek ne kalacak kendine
Çünkü almışdı helâli hem harâmı bendine
- 71 Bir güzelce icra olur her birinin da'vası
Vay ana kim kâfir ile kim olursa da'vası
- 72 Mü'min ile sulh olunur cennet ile nâr ile
Kâfir ile sulh olunur âr ile hem nâr ile
- 73 Ol zamânda hiç bulunmaz bir cesâretlü ahad
Söyleye yalan dolanı bula kendüye meded
- 74 Yâ İlâhî yâ Gafûr yâ Rahîm yâ Ahad⁵³
Ol zamânda mahlûkâtın her birine kıl meded
- 75 *Küllî şey'in*⁵⁴ sen kadîrsin kudretine yok aded
Cümle âlem sana muhtâc cümlemize kıl meded
- 76 Yâ İlâhî kâinâtı sen yaratdın bî-aded
Cümlemizin hâlikisin hiç unutmazsın ahad
- 77 Hamd ü şükr ü hem senâlar hep sanadır bî-aded
Hep ibâdetler sanadır min-ezelî tâ ebed
- 78 Yâ Muhammed kıl şefâat ümmetin ister meded
Geldi kimler bu cihâna ins ü cinler bî-aded
- 79 Çok salât ile selâmlar sana olsun bî-aded
Sana îmân etmeyenler nârda kaldılar ebed

⁴⁹ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁵⁰ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁵¹ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁵² Metinde olmakla birlikte vezin gereği kelime çıkarılmalıdır.

⁵³ Mısrada vezin aksamaktadır.

⁵⁴ Kur'ân-ı Kerim'de geçen Allah'tan başka her şeyin yok olacağı ayetine iktibas yapılmıştır (Kasas, 28/88). Yılmaz, a.g.e., s. 97.

- 80 Bunu yazdım nazmimle kim hasretile okına
Eşkiyânın cânlarına belki korku tokına
- 81 Hem vasiyyet iderim ki kim düşerse korkuya
Her namâzda her vakitte bu du'âyı okuya

*Allahümme 'c'alnî mine't-tevvâbîn ve 'c'alnî mine'l-mütetahhirîn
ve 'c'alnî min ibâdiki's-sâlihîn ve 'c'alnî
mine'l-lezine lâhavfün aleyhim velâhüm yahzenûn*

Sonuç

19. yüzyılda batılılaşma süreci, siyasi ve beşeri çalkantılar, kendi ekolunu oluşturacak büyük şairlerin yetişmemesi ve şairleri himaye edecek devlet adamlarının azlığı gibi nedenlerle klasik edebiyatın çok hızlı bir şekilde gerilediği görülmüştür. Özellikle mesnevîde bu gerileme daha hızlı olmuş, roman ve hikâyenin yavaş yavaş edebiyata girmesi ile bu nazım şeklinde dinî-ahlaki-tasavvufî eserler hariç, başarılı bir eser ortaya çıkmamıştır.

Mevlitler, miraçnameler, nasihatnameler gibi türlerde oldukça fazla sayıda eserin verildiği bu dönemde tarikat ehli olan ve olmayan pek çok şairin yetiştiği ve bunların dinî ve ahlaki konularda eserler kaleme aldıkları görülmektedir. Tonyalı Ahmed Efendi de eserinde bu hususlara değinmiş, mesnevî nazım şeklini kullandığı bir nasihatname kaleme almıştır. Müellif hakkında kaynaklarda yeterli bilgi tespit edilemese de eserin İstanbul'da kısa zamanda birkaç baskı birden yapması, gördüğü ilgiye işaret etmektedir.

Sonuç olarak dinî ve ahlaki eserler arasında sayılabilecek bir eser olan Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân'da; rüşvet, cimrilik, kibir gibi hem kişisel hem toplumsal problemler el alınmış; ölüm, ibadet, kıyamet, ana-baba hakkı, selamın önemi gibi hususlarda bilgi ve nasihatler verildiği görülmüştür. Son derece sade bir söyleyişin kullanıldığı metinde vezin ve kafiye ile ilgili aksaklıkların olduğu da tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

İmam Muhammed bin Süleyman Rûdânî, *Büyük Hadis Külliyyatı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.

KALYONCU, Hasan, *Tonya*, Korza Yayıncılık, Ankara 2010.

KARTAL, Ahmet, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2014.

KİREMİTÇİ, Ferdi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017.

KÖKER, Hüseyin Sıtkı, *Şair Ahmet Hicrî*. Ulus Basımevi, Ankara 1950.

KÖKSAL, M. Fatih, *Mevlid-nâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

ÖZDİNGİŞ, Vicdan, “Ahmed Efendi” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2013
<http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=261>.
12.01.2019.

ÖZGÜL, M. Kayahan, Nazım (Geç Dönem), *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, 6, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

SARAÇ, M. A. Yekta, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim – Ölçü – Kafiye*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2013.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, KARTAL, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2007.

Tonyalı Ahmed, *Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1325.

YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmi Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân Tıpkıbasım (1325)

